

תוכן העניינים

מבוא	3
פרק א'. מצב האפרו-אמריקנים בארצות-הברית ומאבקם לשוויון זכויות	6
פרק ב'. מרטין לותר קינג ותורתו הפוליטית	13
פרק ג'. מלקולם אקס ומאבקו	20
פרק ד'. מרטין לותר קינג ומלקולם אקס : דימוי ושוני	27
סיכום	34
ביבליוגרפיה	36

מבוא

האדם האפרו-אמריקני היווה – מעצם הבאתו ליבשת האמריקנית כאדם חשוף, תלוש ממורשתו, שפתו ודתו, משולל זכויות ושונה בצבעו – מבוכה למחשבה הפוליטית והמוסרית האמריקאית ותסבוכת קונסטיטוציונית. תהליכים היסטוריים וחברתיים, שזורים בסבל, תקוות, ספקות ואכזבות, נתקלו במחסום הצבע, כשהגזענות בהיסטוריה האמריקנית, חושפת את כיעורה של החברה, בהתפתחותה הדמוקרטית; בהשלמה מתוך כדאיות ושיקולים אגואיסטיים, של עוות ועצימת העין מפגיעה קבועה בערכים הבסיסיים מאז ימי אבות האומה המייסדים, להם מייחסים ייחוד ערכים, ראיית נולד וחזון, כפי שבאו לידי ביטוי במאבק לעצמאות, במגילת העצמאות ובהצגת החוקה.

האדם האפרו-אמריקני התלתי ביקש לנער מעצמו מאות שנות השפלה. הכוחות השונים שפעלו בזירה האפרו-אמריקנית ביקשו כאחד בנייה מחודשת ומחוזקת של מודעות עצמית, חיזוק מורשת ותרבות ומאבק מקיף ללא פשרות (ועל האמצעים לכך היו הדעות חלוקות) לעיגון זכותו של האפרו-אמריקני לזהות עצמית. בערך מראשית המאה ה-20 החל מאבק ממשי עיקש, רציף ומתמשך לעיגון זכויות האפרו-אמריקני בארצות-הברית על ידי גורמים אפרו-אמריקניים. התהליך צבר תאוצה, בדרך כלל בעזרת הכנסייה האפרו-אמריקנית, שסייעה בהקמת מוסדות חינוך ומחלקה המשפטית יוצאת דופן, ממנה צמחו מנהיגים צעירים שהובילו בשיטתיות למיקוד תשומת הלב לבעיות האפרו-אמריקני בחברה האמריקנית וניהולו בצורות מחאה ייחודיות מערכה נמרצת כנגד הממשל הפדרלי, המדינתי ודעת הקהל הלבן הרחב בארצות-הברית.

נקודת המפנה, הייתה החלטת בית המשפט העליון בנושא אפליה בחינוך ב-1954 (Brown v. Board of Education of Topika). פסק הדין היה פריצת דרך שאסור היה להחמיץ לשם ניתוח וזעזוע כלל מערכת הכללים שכפתה אפליה על האוכלוסייה האפרו-אמריקנית. ואכן הזירה הפנים-אמריקנית געשה כעשור שנים עד אשר תחיקה מחייבת, מעורבות ממשל פדרלי, ארגונים וולונטאריים אפרו-אמריקניים ולבנים ומעל הכול השתלבות מרבית של הציבור השחור במאבק הובילו לשילוב האפרו-אמריקנים בחברה הכללית. חרם האוטובוסים בעיר מונטגומרי (Montgomery) שבמדינת אלבאמה (Alabama) ב-1955 סימל את תחילת התקופה של תנועות מחאה שהאיצו את רפורמת זכויות האזרח. המאבק על זכויות האזרח האפרו-אמריקני עבר אל הרחובות. הכנסיות האפרו-אמריקניות וחבריהן הפכו למוקד פעילות המחאה. בתחילת שנות ה-60 הפך ד"ר מרטין לותר קינג (Martin Luther King) למנהיג זכויות האזרח המוכר ביותר. בזכות מחויבותו הנחרצת נגד אלימות ובזכות קואליציות בין-גזעיות הוא הפחית את הדאגות של האוכלוסייה הלבנה ממיליטנטיות אפרו-אמריקנית. הוא הצליח מאוד בגיוס כספים בעיקר מארגונים דתיים נוצריים ויהודיים. עבור קינג המאמץ ליצור ברית בין-גזעית היה חלק ממאמץ ליצור תמיכה רחבה לתנועת זכויות האזרח האפרו-אמריקני. עם התפשטות מחאות נרחבות בדרום הברית הבין-גזעית באה לידי ביטוי במעורבות אנשי מקצוע לבנים בארגונים האפרו-אמריקניים.

בנוסף לגישתו של מרטין לותר קינג, בלטה שתי השקפת עולם מנוגדת, הבדלנות הלאומית האפרו-אמריקנית שהוצגה על ידי "אומת האסלאם" (Nation of Islam / NOI) בהנחייתו ומנהיגותו של אליזיה מוחמד (Elijah Muhammad) וכפי שהובאה לציבור האמריקני על ידי דוברו (עד סוף 1963), מלקולם אקס (Malcolm X). לצד אותם שני כוחות מרכזיים, בלטו גישות חשובות נוספות, בפרט זו של מלקולם אקס (החל משנת 1964 למשך 13 חודשים עד הירצחו) שגישה אחר דרך אלטרנטיבית בין בדלנות אפרו-אמריקנית במערכת האמריקנית וקשר לעולם השלישי שבאפריקה ובאסיה וזו של "הכוח השחור" (Black Power), תנועת סטודנטים שניתקה עצמה מתנועתו של מרטין לותר קינג (החל מ-1966) בטענה שיש צורך להסלים את המאבק ולהפכו לאלים, כדי שתושגנה המטרות לאלתר.

העשור הסוער זעזע את אמריקה הלבנה. זו הפעם הראשונה מאז מלחמת האזרחים, שנראה היה כאילו עומדת המערכת הפנימית האמריקנית לקרוס מול מלחמת אחים נוספת. אולם אלה שעמדו בראש המאבק, השכילו מתוך אישיותם, ודרך עמידתם על מימוש ערכי חינוכם, לשלב כוחות בתזמון ייחודי עם ממשל פדרלי, שהבין את הצורך החיוני לשינוי ואת ההזדמנות שאין להחמיצה שנקרתה בדרכו. במקביל לנושא זכויות האפרו-אמריקנים, הועמדה המערכת האמריקנית במבחן המחאה של הצעירים בנושא המעורבות בווייטנאם וכנגד "השמרנות הבורגנית" של דור ההורים.

במאבק הגישות, בפרספקטיבה של זמן, ניצחה הגישה הסובלנית והמרכזית, שקראה להשתלבות האפרו-אמריקנים במערכת הכוללת בארצות-הברית. עמדות המיעוט, "המוסלמים השחורים", "הכוח

פרק א'. מצב האפרו-אמריקנים בארצות-הברית ומאבקם לשוויון זכויות

בניגוד לקבוצות המהגרים האחרות שהיגרו לארצות-הברית מרצונם החופשי, הובאו האפריקאים לאמריקה בכפייה, בתור עבדים. ב-1 בינואר 1863, בעיצומה של מלחמת האזרחים, חתם הנשיא אברהם לינקולן (Abraham Lincoln) על הצהרת האמנציפציה אשר הפכה 3,000,000 עבדים לחופשיים. אולם תקוותם של האפרו-אמריקנים להתחלה חדשה ולעתיד טוב יותר נכזבה במהרה לאור מצב של אפליה גזעית ואלימות קשה, כאשר מערכות החוק, המשפט והצדק לא עמדו לצדם ואף פעלו נגדם. תחת תקופת נשיאותו של אנדרו ג'ונסון (Andrew Johnson) (1869-1865), חוקקו מדינות הדרום חוקים אשר הפכו את העבדים לשעבר לארסים באחוזות, אסרו על עבדים משוחררים לחכור אדמה, ונחקקו חוקים שהתירו לבתי המשפט לכפות על ילדים אפרו-אמריקנים יתומים לעבוד כ"שוליות" ונתנו לגיטימציה להענשת הבורחים. לאחר סוף עידן השיקום והדחת הרפובליקנים מהדרום, חזר המצב הבין-גזעי כמעט למצבו טרם מלחמת האזרחים: ארגון הקו קלוקס קלאן (Ku Klux Klan), אשר נוסד זמן קצר לאחר תום מלחמת האזרחים, חרט על דגלו את דיכוי העבדים המשוחררים באלימות. כניסתם לתוקף של חוקי ג'ים קראו (Jim Crow Laws) הנוקשים אפשרו הפרדה גזעית בכל תחומי המרחב הציבורי. חוקים אלה יצרו אפליה קשה ברובד הכלכלי, החברתי והחינוכי. בנוסף לחוקים שנחקקו, זכות הבחירה לגברים אפרו-אמריקנים רוקנה מתוכן לאחר שהוגבלה בידיעת קרוא וכתוב ותשלום מס גולגולת. במידה רבה, האפרו-אמריקנים היו צריכים ליצור בעצמם את החופש ולהפוך אותו לאמתי על ידי בניית מערכות חינוך משלהם, הקמת כנסיות אפרו-אמריקניות ויצירת קהילה אפרו-אמריקנית.¹

בעקבות האפליה הגזעית וחוקי הפרדה, הוקם ב-1909 "הארגון הלאומי לקידום אנשים צבעוניים" (National Association for the Advancement of Colored People / NAACP). מטרתו של הארגון הייתה להבטיח את השוויון הפוליטי, החינוכי, החברתי והכלכלי של כל בני האדם ולחסל שואה גזעית והפליה גזעית. האסטרטגיה של הארגון הייתה להגן על זכויות שהוקנו לאפרו-אמריקנים באמצעות ייצוג משפטי הולם בתיקים ייצוגיים, כאשר הבסיס המשפטי היה התיקונים ה-13, ה-14 וה-15 לחוקה. בהקמתו, מנה הארגון כשישים חברים, כאשר תשעה מתוכם היו אפרו-אמריקנים. כל בעלי התפקידים בארגון היו לבנים, פרט לרוחם החירות ויליאם אדוארד בורגהרד דו בויו (William Edward Burghardt Du Bois). בעקבות שורה של ניצחונות משפטיים מקומיים, החל הארגון ב-1930 במסע נגד ההפרדה הגזעית במערכת החינוך במטרה לבטל את דוקטרינת "נפרד אך שווה", שהצדיקה את ההפרדה הגזעית באופן חוקי מאז 1896. בעקבות החוקים הנוקשים ומעשי האלימות נגד אפרו-אמריקנים שהיו נהוגים בדרום, התגברה בשנות העשרים ההגירה האפרו-אמריקנית לצפון. אפרו-אמריקנים רבים התיישבו בניו יורק, שם פרחתה תנועה פוליטית שזכתה לכינוי "הארלם רנסנס" (Harlem Renaissance). התנועה עודדה גאווה אתנית והולידה זרמים חדשים בתחום הספרות, התיאטרון והמוזיקה והנגישה לקהל הלבן את התרבות האפרו-אמריקנית (כולל הג'אז) והדבר תרם לשיפור תדמית האפרו-אמריקנים, אמנם בממדים מוגבלים.²

מדיניותו של הנשיא פרנקלין דלאנו רוזוולט (Franklin D. Roosevelt) (1933-1945) כללה מרכיבים שוויוניים והיא הייתה למעשה צעד חדש ברעיון הלאומי: קידום הלאומיות באמצעות שילוב של חלקים בחברה שקודם לכן היו בשוליים או מחוצה לה. ממשל רוזוולט הביא למרכז הכוח הממשלתי וגרם לחדירת נוכחותו של מעמד העובדים והמהגרים למודעות החברתית. מאמץ בניית האומה האמריקנית עבר מהסקטור העסקי לסקטור הציבורי. הממשלה קיבלה אחריות ניהולית

¹ Nell Irvin Painter, *Creating Black Americans: African-American History and Its Meanings, 1619 to the Present* (New York: Oxford University Press, 2006), pp. 128-130.

² Anne Elizabeth Carroll, *Word, Image, and the New Negro: Representation and Identity in the Harlem Renaissance* (Bloomington: Indiana University Press, 2007), pp. 3-15.